

TALABALARNING O'QUV FAOLIYATIDAN QONIQLASHIDA O'QUV MOTIVATSIYASINING O'RNI

Jo'rayeva Ikbolxon Polatovna, Namangan davlat universiteti
2-bosqich tayanch doktoranti

THE CONCEPT OF SATISFACTION WITH STUDY ACTIVITY IN PSYCHOLOGY

Joraeva Ikbolxan Polatovna, Namangan State University 2nd
stage basic doctoral student

[https://orcid.org/
0000-0002-1596-3246](https://orcid.org/0000-0002-1596-3246)

e-mail:

nodir_ziyo87@mail.ru

ПОНЯТИЕ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В ПСИХОЛОГИИ

Джораева Икболхон Пулатовна, докторант 2 курса
Наманганского государственного университета

Annotatsiya: Maqola talabalarning o'quv faoliyatidan qoniqlashida o'quv motivatsiyasining o'rni hamda uning psixologik jihatlari, talabalarni boshqalar tomonidan tan olinishidagi ruhiy holatlari, xarakter hususiyatlarining tarkib topishiga bag'ishlanadi. O'quv faoliyatidan qoniqlash tushunchalarining mazmuni olimlarning ilmiy yondashuvlari asosida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: o'quv motivatsiyasi, qoniqlash, o'quv faoliyatidan qoniqlash, o'quv faoliyati, o'zlashtirish, ta'limga emotsional munosabat, kasbiy faoliyat, kasb tanlash, faol hayotiy pozitsiya.

Abstract: The article is devoted to the role of educational motivation in students' satisfaction with educational activities and its psychological aspects, mental states of students in recognition by others, character traits. the content of the concepts of satisfaction with educational activities is revealed based on the scientific approaches of scientists.

Keywords: educational motivation, satisfaction, satisfaction with educational activity, educational activity, mastering, emotional attitude to education, professional activity, career choice, active life position.

Аннотация: Статья посвящена роли учебной мотивации в удовлетворенности студентов учебной деятельностью и ее психологическим аспектам, психическим состояниям студентов при признании их другими, особенностям характера. Содержание понятий удовлетворенности образовательной деятельностью раскрывается на основе научных подходов ученых.

Ключевые слова: учебная мотивация, удовлетворенность, удовлетворенность учебной деятельностью, учебная деятельность, освоение, эмоциональное отношение к образованию, профессиональная деятельность, выбор профессии, активная жизненная позиция.

KIRISH. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri milliy davlatchilik asoslarini mustahkamlash va uning bardavomiligini ta'minlashda faol ishtirok etadigan avlodni voyaga yetkazishdir. Shu bois, yoshlar tafakkuri sofligini saqlash, ularning kayfiyatlari, orzu-umidlari, intilishlarining mazmun-mohiyatini o'rganish hamda ulardan tegishli xulosalar chiqarish o'ta

dolzarb vazifadir. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev quyidagilarni ta'kidlaydi: "Dunyo shiddat bilan o'zgarib, barqarorlik va xalqlarning mustahkam rivojlanishiga rahna soladigan turli yangi tahdid va xavflar paydo bo'layotgan bugungi kunda ma'naviyat va ma'rifatga, axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamolga yetishga intilishiga e'tibor qaratish har qachongidan ham muhimdir.

Aynan ta'lim va ma'rifat bashariyat farovonligining asosiy omillaridan hisoblanadi, insonlarni ezgulikka da'vat etadi, sabr-qanoatli bo'lishga undaydi".

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD. Darhaqiqat, davlatimiz rahbari tomonidan bildirilgan fikrlar yosh avlodga ta'lim-tarbiya berishda nazariy va amaliy jihatdan o'zining samarasini beradi. Ta'kidlash joizki, har qanday jamiyatning kelajagi yosh avlodning qanday ta'lim olishiga va qay tarzda tarbiyalanishiga bog'liq. Ana shunday avlodgina mamlakat oldida turgan umumdavlat ahamiyatiga molik vazifalarni bajarishga qodir bo'lib, o'z xalqining tarixiy taqdirini belgilab oladi. Ammo hozirgi paytda yosh avlod, ayniqsa, o'smirlik davridagi o'quvchilarning tarbiyasi murakkab bo'lib, o'ziga xos jihatlarni inobatga olishni taqazo qiladi. Ishda ilmiy bilishning: tarixiylik, mantiqiylik, obyektivlik, subyektivlik, tizimlilik, vorisiylik, qiyosiy tahlilga oid turli muqobil falsafiy ta'limot metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR. O'quv motivatsiyasi ta'lim olishda talabalarga juda katta imkoniyatlar eshigini ochadi. Talaba o'zini yaxshi his qiladi, dars mashg'ulotlarini yaxshi o'zlashtirishiga undaydi. Ammo bu har doim ham o'z-o'zidan paydo bo'lavermaydi va barchamiz motivatsiyaga erishish qiyin bo'lgan davrlarga duch kelamiz. Bunday paytlarda darsga borish, topshiriqlarni bajarish yoki imtihonlarga o'qish qiyin kechishi mumkin.

O'quv materiali va o'quv ishi usullari yetarli darajada xilma-xil (lekin haddan ortiq bo'lmasin) bo'lishi kerak. Xilma-xillik talabalarning o'quv jarayonida turli obyektlarga duch kelishi bilangina emas, balki birgina obyektga yangi jihatlarni kashf etish bilan ham ta'minlanadi. Materialning yangiligi unga qiziqish paydo bo'lishining eng muhim shartidir. Biroq, yangilikni bilish talabada allaqachon mavjud bo'lgan bilimga tayanishi lozim. Ilgari o'zlashtirilgan bilimlardan foydalanish - qiziqish paydo bo'lishining asosiy shartlaridan biridir.

Muloqot va ustunlikka ehtiyoj o'qitishga ahamiyatli va turlicha ta'sir etadi.[1.2-6 B] Avvalo o'quv-bilish (kognitiv) motivi ta'sir eta boshlaydi, so'ngra ustunlikka ega (dominant) bo'lib, mustaqillik kasb etib boradi va keyingina anglanadi, ya'ni birinchi sharti o'quv faoliyatining o'zini tashkil

etilishi, shakllanishidir. Bunda motivatsiya ta'sirining o'zi faoliyat "natijasi"dan ko'ra, uning usullariga yo'naltirilganda yaxshiroq shakllanadi. Ayni vaqtda u turli yosh guruhlari uchun o'quv vaziyati hamda o'qituvchining qat'iy nazorati xususiyatlariga bog'liq tarzda turlicha namoyon bo'ladi.

Psixologik barqarorlik shaxsning turli omillar ta'siri ostida talab darajasidagi ruhiy faollikni tutib turish qobiliyati sifatida belgilanadi. O'quv motivatsiyasiga ko'ra, uning barqarorligi - bu shunday dinamik xususiyatki, faoliyatning ham odatdagi ham favqulodda sharoitlardagi nisbatan yuqori va davomli mahsuldorligini ta'minlaydi. Barqarorlikning psixologik determinantlariga quyidagilar kirishi aniqlangan:

- motivatsion tuzilmaning asosiy turi;
- faoliyat predmetli mazmunining shaxs uchun ahamiyati;
- o'quv topshirig'i turi;
- ichki omillar yanada kuchliroq bo'ladi: motivatsion yo'nalganlikning ustunligi, ichki tuzilmaviy dinamika xususiyatlari va motivatsion tuzilmaning psixologik mazmuni[2.175 B].

Ilgari ta'kidlanganidek, o'quv motivatsiyasi o'zida motivatsiyaning o'ziga xos turini namoyon etib, bir shakli ichki (jarayon va natijaga) va tashqi (rag'bat va qochish) motivatsiya tuzilmasi bo'lmish murakkab tuzilma bilan tavsiflanadi. O'quv motivatsiyasi uning barqarorligi, intellektual taraqqiyot darajasi bilan bog'liqlik va o'quv faoliyati tavsifi kabi xususiyatlari bilan ahamiyatlidir.

Endi boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasini ko'rib chiqamiz. Shaxs faolligining eng muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladigan shaxs tuzilmasidagi ahamiyatli jihatlardan biri boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasidir (L.V. Borozdina, K. Levin). Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi ko'p hollarda uning faolligi va mustaqilligini, shuningdek, xulq-atvor bilan birga kechadigan ko'pgina affektiv jarayonlarni belgilaydi. Shaxsning boshqa kishiga, odamlarga, o'ziga munosabatini ifodalash tizimini xarakter belgilaydi (B.G.Ananev, B.Basarov, N.D.Levitov, B.C.Merlin, V.N.Myasishev, Yu.M.Orlov, K.Leongard, E. Fromm va boshqalar).

Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasini tadqiq etilishi bo'yicha rus psixologik adabiyotlarida boy eksperimental va nazariy ma'lumotlar jamlangan. Rus olimlarining izlanishlari shuni ko'rsatdiki, boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi shaxsiy sifat bo'lib, muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlikni kechirish, o'ziga ishonch va ishonchsizlik, o'z-o'zini baholash kabi shaxsiy kechinmalar bilan uzviy bog'liqdir[11,c.64].

Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasini maqsadlarni tanlash fenomeni sifatida tadqiq etishga qiziqish so'nmaydi. Mazkur mazmundagi tadqiqotlar pedagogika, pedagogik psixologiya, iqtisodiyot, ijtimoiy psixologiya, sport va boshqalarda qo'llanilib kelmoqda. "Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi" tushunchasi biror faoliyat samaradorligini, masalan, maktabdagi yoki talabaning o'zlashtirish darajasi, kasbiy mashg'ulotlar, sportdagi yutuqlarni bashorat qilish bilan bog'liq holda uchraydi[4.13 B].

Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasini baholash uning shaxsdagi mavjud imkoniyatlarga adekvatligi – mos kelishi nuqtayi nazaridan amalga oshiriladi. Xususiy va umumiy boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi farqlanadi. Xususiy boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasiga faoliyatning alohida sohalari (sport, musiqa va boshqalar)dagi yoki shaxsiy munosabatlar (jamoat, do'stlararo, oilaviy yoki ishlab chiqarishdagi va shu kabi munosabatlarda ma'lum o'ringa ega bo'lishga intilish)da yutuqlarga erishish kiradi. Bunday boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi asosida mos faoliyat sohasidagi o'z-o'zini baholash yotadi.

Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi uning o'z-o'zini baholashi, ya'ni kishi o'zini qodir deb bilgan darajadagi maqsadiga erishishga intilishi bilan uzviy bog'liq. Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi asosida, saqlab qolinishi inson uchun ehtiyojga aylanib bo'lgan, o'z qobiliyatlarini baholash yotadi[5.101 B].

"Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi" tushunchasi keyinchalik, shaxsning o'ziga munosabatidan iborat

maqsadlarni qamrab oluvchi sifatida J.Frenk ishlarida ham uchraydi. K.Levin subyektning maqsadga erishish ehtimolligini bashorat qilishda o'z imkoniyatlarini hisobga olishi haqida fikr bildiradi. B.V.Zeygarnik nuqtayi nazaricha, barcha hollarda fikr o'z-o'zini baholash haqida boradi va bunday munosabat ancha aniqroqdir. Zero, J.Frenk, 1930-1940-yillar orasidagi boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi bo'yicha keng izlanishlarni umumlashtirib, to'g'ridan to'g'ri boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi tahlili individ o'zini qanday baholashini, ya'ni uning o'z-o'zini baholashini aniqlash imkonini berishini ta'kidlaydi. J.Gardner, R.Sirs, D.Rotter, ma'lum ma'noda R.Meyli va Ya.Reykovskiyalar, boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi xususida o'xshash fikrlarni beradilar, X.Xekxauzen va ko'plab xorijiy tadqiqotchilar ham shu fikrga qo'shiladilar. Ko'pchilik fikrini ixchamlashtirib, V.Goshek, boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi o'z faoliyati sifatini talab etish orqali ko'chma ifodalangan o'z-o'zini baholashni o'zida namoyon etishini bayon qiladi.

Muhokamadagi tushunchani psixologiyaga kiritilganidan boshlab, adabiyotlarda boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasiga ko'plab turli xususiy ta'riflar jamlandi. Har bir muallif alohida jihatlarni ta'kidlaydi, shu sabab bu atama ko'plab variativ mazmunga ega bo'ladi va keng yoyilganligiga qaramay, ular tomonidan bildirilayotgan fenomenni tushunishdagi xilma-xillikni saqlab qoladi. V.N.Myasishev qarashlariga ko'ra, boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi - sinalayotgan shaxs tomonidan uning mahsuldorligini qanoatlantirishi lozim bo'lgan sifat va miqdor ko'rsatkichlaridir. B.G.Ananev sharhiga ko'ra, boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi baholash ehtiyojlari bilan bog'liq bo'lib, keyinchalik bu ehtiyojlar shaxsning boshqalar tomonidan baholanishga intilishiga aylanadi[4. 12-23 B].

V.S.Merlinga ko'ra, boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi kishining qoniqish his etish uchun zarur bo'lgan baholash bosqichini aks ettiradi. Boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik)

darajasi dinamikasini tahlil etib, V.S.Merlin, shaxsning boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasini o'zgartirish orqali faoliyatga moslashishdagi qiyinlik yoki yengillik temperament xususiyatlari (xavotirlik, ekstro- yoki introvertlik) va boshqalar tomonidan tan olinishga intilishning boshlang'ich darajasi, o'z-o'zini baholashning adekvat yoki noadekvatligi, uning barqarorlik darajasi, o'z-o'zini ta'kidlash motivi kabi o'ta shaxsga oid xususiyatlarga bog'liq ekanligini aniqladi [6.90-98 B].

Bu kishining ancha barqaror individual sifati bo'lib: birinchidan, belgilanayotgan vazifalarning qiyinlik darajasini, ikkinchidan, subyekt tomonidan navbatdagi xatti-harakat maqsadini, avvalgi xatti-harakatlarning muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligini kechirishi bilan bog'liq holda tanlashini, uchinchidan, shaxsning istayotgan o'z-o'zini baholash darajasini tavsiflaydi. Baribir, ko'pchilik mualliflar, subyekt tomonidan tanlanayotgan qiyinlik darajasini anglatuvchi, dastlabki manbalarga yaqin qarashlarni ko'rib chiqishda, boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasining yanada umumiy tushunchasini saqlab qoladilar. Xorijda bu sharh yetarli darajada mustahkamlangan. U rus psixologiyasining asosi hamdir. Bunday ta'riflashda operatsionallik bo'rttirilmasligi va subyektning maqsadlarni taxmin qilish usullarining o'ziga xos ko'rsatkichi bo'lmish eng muhim shaxs tuzilmasi sifatida ko'riladigan boshqalar tomonidan tan olinishga intilish (yoki da'vogarlik) darajasi to'g'risidagi qarash yanada kengroq darajada yuzaga chiqishini payqash qiyin emas.

XULOSA. Ta'lim davrida talabalarni rivojlantirishning navbatdagi shaxsiy-kasbiy komponenti o'quv motivatsiyasidir. O'quv motivatsiyasi o'zida motivatsiyaning o'ziga xos turini namoyon etib, bir shakli ichki (jarayon va natijaga) va tashqi (rag'bat va qochish) motivatsiya tuzilmasi bo'lmish murakkab tuzilma bilan tavsiflanadi. O'quv motivatsiyasi uning barqarorligi, intellektual taraqqiyot darajasi bilan bog'liqlik va o'quv faoliyati tavsifi kabi xususiyatlari bilan ahamiyatlidir [7.70-77 B].

Shaxs shakllanishi nazariyasida o'zini o'zi faollashtirish kishining o'z individualligini uzluksiz rivojlantirishga intilishi, jamoat tomonidan tan

olinishga erishish uchun faoliyati davomida yashirin imkoniyatlarini samarali yuzaga chiqarishi sifatida ko'riladi.

U holda oliy ta'lim muassasalarida puxta qurilgan va tashkil etilgan ta'lim muhiti orqali mutaxassislarni tayyorlash jarayonida individuallik, katta erkinlikka intilish, butunlikka erishish jarayoni, shaxsiy va kasbiy o'sish, mustaqillik, o'z-o'zini hurmat qilish, jamoat tomonidan ma'qullanish yoki inkor qilish kabi talabning o'zini o'zi faollashtirishning muhim jihatlari modellashtiriladi. Talabning psixik va bilish faoliyatini butkul tushunmay va ta'limning barcha bosqichlarida psixik taraqqiyotning psixofiziologik determinantlarini chuqur o'rganmay turib yoshlarning uzluksiz ta'lim tizimini tashkil etib va amalga oshirib bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Захарова, Л.Н. Личностные особенности, стили поведения и типы, профессиональной самоидентификации студентов педагогического вуза/ Л.Н. Захарова // Вопросы психологии. - 1998. - №2. - С. 2-6.
2. Кон, И.С. Психология юношеского возраста: Проблемы формирования личности. [Уч. пособие для пед. ин-тов]. - М.: Политиздат, 1976. - 175 с.
3. Бороздина, Л.В. Исследование уровня притязаний / Л.В. Бороздина. - М.: АСТ, 1986. - 103 с.
4. Барабанова, В.В., Зеленова, М.Е. Представления студентов о будущем как аспект их личностного и профессионального самоопределения/ В.В. Барабанова, М.Е. Зеленова // Психологическая наука и образование. - 2002. - №2. - С. 12-23.
5. Лешин, В.В. Профессиональная направленность и проблема развития личности студентов/ В.В. Лешин // Вопросы психологии. - 2006. - №8. - С. 100-111.
6. Бакшеева, Э.П. Педагогическая поддержка профессиональной самоактуализации студентов в педвузе / Э.П.Бакшеева // Педагогическое образование и наука. - 2003. - №3. - С. 90-98.
7. Кран Х., Лоу А., Черныш Н.И. Как живешь, студент?! / Х.Кран, А.Лоу, Н.И. Черныш // Философская и социологическая мысль. - 1992. - №1. - с. 70-77.